

Apărarea secretului de partid și de stat în România lui Gheorghiu-Dej (1948-1965)

Alina Ilinca

Liviu Marius Bejenaru

Spionul și secretul de stat

Ca urmare a goanei nepotolite în căutare de informații a statelor, secolul XX a fost numit, pe drept cuvânt, „secolul spionului”. Este util de comparat, în acest sens, numărul de peste 200.000 de spioni pe care îi avea Uniunea Sovietică la apogeul puterii sale și armata de spioni ceva mai mică a Statelor Unite¹, pentru a înțelege cât de profund s-a amestecat în istoria lumii spionajul, definit drept activitatea de achiziționare a informațiilor situate la granița dintre informația gri (surse private) și informația neagră (surse ascunse)².

Deoarece o parafrază a cugetării lui Francis Bacon spune că, întrucât cunoașterea înseamnă putere, strângerea de informații despre capacitățile și intențiile inamicilor reali, potențiali, și uneori presupuși, atât pe plan extern cât și intern este un aspect vital al comportamentului unui stat. Odată inventată, agenția de informații s-a transformat într-un vis birocratic³. Dar, cu toate că acest lucru a dat o mai mare coerență birocrăției informaționale guvernamentale, esențială a rămas, în scopul evitării surprizelor strategice sau politice, analiza și interpretarea informațiilor dobândite. Este de ajuns să amintim numai că, în timpul războiului rece, cele două superputeri, U.R.S.S. și S.U.A., au obținut numeroase succese în activitatea de spionaj, dar au falimentat grav în ceea ce privește analizarea și prognozarea cursului evenimentelor în lume.

Spionajul a fost întotdeauna înțeles ca activitatea asumată de celălalt. Cu alte cuvinte, dacă noi furăm secretele altuia acesta-i eroism, în timp ce dacă ni se fură secretele asta se numește josnicie⁴. Astfel, dacă dobândirea de informații a devenit o componentă a organizării statale, alte roluri asociate, cum ar fi contrainformațiile

¹ Ernest Volkman, *Spionii. Agenți secreți care au schimbat cursul istoriei*, Editura Albatros, Editura Universal Dalsi, București, 1996, p.12.

² Gérard Desmaretz, *Totul despre spionaj. Ghid practic de informare clandestină*, Polirom, Iași, 2002, p.7.

³ Phillip Knightley, *The second oldest profession. The spy as bureaucrat, patriot, fantasist and whore*, Andre Deutch, London, 1986, p.3.

⁴ Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, Editura Nemira, București, 1998, p.32.

(acțiunea prin care îi împiedicăm pe alții să strângă informații), inducerea în eroare (răspândirea de informații false, dezinformarea), acțiunile ascunse (războiul politic sau subversiunea), precum și ceea ce numim adeseori secret de stat (cunoștințele protejate de tăcere) au făcut, la rândul lor, obiectul unei organizații birocratice guvernamentale.

În ceea ce privește „secretul apărât”, acesta include toate cunoștințele de care dispune și toate obiectivele pe care le urmărește un stat (deci o mare parte din activitatea de administrație și producție), un guvern, un partid, un grup sau un individ (deoarece chiar și dincolo de elementul statal, adică în societatea politică, există momente în care starea de fapt a câmpului politic balansează în jurul secretului)⁵. Aceasta poate să însemne totul sau adesea să nu reprezinte nimic, deoarece definiția legală este o cochilie goală, gata să accepte orice conținut în numele siguranței cetății politice sau al unuia din membrii ei în fața adversarilor. Pentru că, definitoriu pentru secretul de stat este funcția acestuia de a rezerva, de a limita informația și de a trasa o limită între inițiați și excluși⁶.

În afară de serviciile speciale de contrainformații, există un întreg aparat guvernamental și organisme specializate pentru apărarea secretului de stat. De la protejarea „secretelor principelui” - cardinalul Richelieu, prim-ministru al Franței între anii 1624-1642, afirma că „secretul este sufletul afacerilor publice” și, ca atare, nu avea încredere nici în proprii săi secretari: când aceștia transcriau documente importante, cardinalul le supraveghea personal munca, pentru a nu se realiza, cu această ocazie, copii suplimentare de pe documentele secrete⁷ - se trece la o adevărată conștiință și atitudine politică a protejării secretului de stat. Astfel, întâlnim o dimensiune juridică ce include legi speciale sau prevederi din legi și coduri penale (Franța adoptă, la 18 aprilie 1886, Legea privind apărarea teritoriului, în Marea Britanie este votată, în 1911, Official Secrets Act⁸, iar în S.U.A., în 1917, Espionage

⁵ *Ibidem*, p.115.

⁶ *Ibidem*.

⁷ E. Cerneak, *Cinci secole de război secret. Din istoria spionajului*, București, Editura Politică, București, 1968, p.148 și urm. Machiavelli este primul teoretician modern al politicului la care secretul ocupă un loc sistematic explicit pentru teoria și practica guvernării. Pentru Machiavelli, guvernarea are la bază trei piloni pe care Principele trebuie să-și fundamenteze puterea: legile, forța și secretul vicleniei. Tema politico-morală a secretului revine desigur și mai târziu, în special la gânditorii englezi (de exemplu la Locke și la Hobbes), dobândind, în epoca luminilor, și o relevanță organizațională, în special prin răspândirea și teoretizarea francmasoneriei (István Király V., *Fenomenologia existențială a secretului-Încercare de filozofie aplicată*, Editura Paralela 45, București, 2001, p.229).

⁸ Amendată în 1920, 1939, 1946, 1964 și 1972, Legea secretelor oficiale sancționa aspru orice divulgare a secretelor, inclusiv referirile publice la activitatea serviciilor secrete. (Cristian Troncotă,

Act), regulamente și instrucțiuni speciale (clasificarea informației, precum și a documentului care o cuprinde, verificarea persoanelor care au acces la informațiile clasificate, înființarea de instituții și organisme care se ocupă de verificarea acestor persoane), precum și o dimensiune științifică (cercetări teoretice privind raportul dintre necesitatea protejării informației și posibilele costuri care implică o eventuală publicare sau fraudare a acesteia, elaborarea sistemelor criptografice, aprecierea gradului de protecție a informației și a celor care lucrează în acest domeniu). De asemenea, datorită calității pe care o are secretul, și anume utilizarea metodelor inavuabile care la rândul lor reclamă protejarea acestora de ochii opiniei publice, unele organisme sau reguli rămân secrete. Așa s-a întâmplat în Franța cu înființarea celor două servicii secrete, Direcția de Supraveghere a Teritoriului (DST) în octombrie 1944 și a Serviciului de Documentare Externă și Contraspionaj (SDECE) în ianuarie 1946; secretă a rămas în SUA Directiva N.S.C. 10/2 iunie 1948⁹, mergându-se până la instituirea unei opacități totale, cum a fost cazul britanicilor care au negat existența administrativă și juridică a propriilor servicii secrete M.I.5 și M.I.6¹⁰. Aceste din urmă exemple arată că avem de-a face și cu o dimensiune ocultă, deoarece cel dintâi dintre secrete e modalitatea de exercitare a acestuia.

Secretul în România comunistă: perioada dictaturii proletariatului

Dacă în timp de război spionajul face obiectul legislației internaționale, în timp de pace el este pedepsit de legislația internă. Ceea ce trebuie reprimat nu este neapărat spionajul în sine (care înseamnă pentru stat violarea legii țării în care se spionează), cât mai ales a actelor delictuale comise de spion, iar din acest punct de vedere, fiecare drept intern s-a angajat pe calea unei definiții specifice¹¹. În România, Legea contra spionajului în timp de pace¹² incrimina ceea ce tradiția europeană - în adoptarea legii s-a avut în vedere legislația franceză în domeniu, și anume Legea privind apărarea teritoriului din 18 aprilie 1886 - considera „divulgarea secretului în toată complexitatea și diversitatea acțiunilor care o pot provoca, în toată gama

Horățiu Blițaru, *Careul de ași. Serviciile secrete ale Marii Britanii, S.U.A., Rusiei, Israelului. O cronică a frontului secret la răspântie de milenii*, Editura Elion, București, 2003, p.13).

⁹ În 1950, Consiliul Național pentru Securitate (NSC) a întreprins o reevaluare fundamentală a politicii americane în legătură cu războiul rece, trasând și direcțiile de acțiune ale S.U.A față de U.R.S.S. și țările satelite. Documentul a fost făcut public abia în cursul anilor '70. (Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece, 1949-1991*, Polirom, Iași, 1999, p.50).

¹⁰ Alain Dewerpe, *op. cit.*, pp.142-143.

¹¹ Alain Dewerpe, *op. cit.*, p.47.

¹² Publicată în Monitorul Oficial nr.42/31 ianuarie 1913, această lege a fost adoptată de Cameră la 22 ianuarie 1913, iar de către Senat la 28 ianuarie 1913.

riscurilor și a persoanelor implicate în aceste riscuri, în toate modalitățile materiale ale delictului”¹³. Legea pedepsea faptele de trădare comise de un „funcționar public agent sau propus al guvernului” (art.1, paragraful a) sau de către o persoană „alta decât cele enumerate în articolul precedent” (art.2). În atenția legiuitorului se mai aflau și faptele comise fără intenție ostilă, și anume acțiunile involuntare, imprudenta, neîndemânarea, neatenția sau nerespectarea regulamentelor (art.4).

Ceea ce trebuie observat în cadrul acestei legi este faptul că, la fel ca și în legislația europeană în materie la acea dată, cuvântul „secret de stat” a fost neglijat în favoarea altor formule: se vorbește „de documente secrete” (art.1, paragraful c), „apărarea națională” sau „apărarea teritoriului” (art.5, paragraful a).

Pentru aplicarea legii a fost adoptat și un regulament¹⁴ ce reglementa publicarea sau reproducerea documentelor numai „în urma unei prealabile autorizări a ministerului de război” (art.1). Cel care dorea să publice sau să aibă acces la documentele considerate secrete de către lege trebuia să completeze o cerere cu „numele, prenumele, profesiunea și domiciliul său, precum și textul, actul, lucrarea, informația, nota sau extractul a cărui autorizare spre publicare se cere” (art.2).

De remarcat este și faptul că, deși spionajul pe timp de pace este mai periculos, deoarece, chiar dacă nu afectează lupta prezentă, poate să aibă efecte decisive asupra luptelor viitoare¹⁵, el era mult mai blând condamnat, spre deosebire de atentatele la adresa siguranței persoanei: este și acesta rodul filozofiei primatului individului asupra statului. Treptat, a avut loc și un proces de restrângere a conținutului noțiunii de infracțiune politică, manifestându-se tendința ca numai infracțiunile contra siguranței exterioare a statului să fie considerate infracțiuni politice, cu beneficiul unui regim mai blând de sancționare, celelalte urmând a avea regimul infracțiunilor de drept comun. Era dominantă părerea că aceste infracțiuni contra siguranței interioare a statului au la bază un mobil altruist, umanitarist, pericolul lor fiind relativ, adică susceptibil a se modifica odată cu schimbarea conjuncturii politice, fiind deci comise mai mult din dorința reformulării (chiar dacă prin mijloace violente sau ilegale) a unor instituții sociale sau guvernamentale; despre infracțiunile contra siguranței exterioare a statului era încetățenită concepția că ele pun în pericol însăși existența statului, fiind să națională, săvârșindu-se, de regulă, cu

¹³ Alain Dewerpe, *op. cit.*, p.50.

¹⁴ Publicat în Monitorul Oficial nr.72/2 iulie 1913.

¹⁵ Alain Dewerpe, *op. cit.*, p.50.

participarea unor persoane sau organizații din afară, constituind încălcări ale datoriei de fidelitate față de țară, fiind deci și imorale, deoarece nu sunt săvârșite ca în cazul primelor, dintr-un mobil dezinteresat, nobil. Această idee care a fost consacrată în multe legislații europene a fost adoptată și de țara noastră. Astfel, în Codul penal român din 1936 se prevedea, de pildă, ca trădarea și spionajul, referirile fiind făcute în articolele 190-194, să fie pedepsite ca infracțiuni politice, deoarece puneau în pericol apărarea teritoriului, siguranța statului, mobilizarea și concentrarea armatei și mobilizarea economică a teritoriului național sau apărarea națională în cazul unui război. În schimb, fapta aceleia „care va transmite sau procura, în original sau în copie, unui guvern străin, agenților săi, sau oricărei alte persoane fără calitatea de a lua cunoștință de ele, sau va divulga în totul sau în parte documente de ordin diplomatic sau de orice altă natură emanând din partea guvernului sau autorităților publice și interesând ordinea de stat a României” (art.215), era considerată infracțiune contra siguranței interioare a statului¹⁶. La fel erau considerate și infracțiunile „care aveau drept scop fie schimbarea bazelor oricărei organizații sociale, fie numai schimbarea bazelor organizației sociale a României” (art.27)¹⁷. În legea la care ne-am referit, numai faptele cuprinse în art.1 erau pedepsite cu „maximum închisoarei corecționale”, cele cuprinse în art.2 fiind pedepsite cu închisoare de la 1 la 5 ani, iar neglijența cu închisoare de la trei luni la doi ani.

În perioada „dictaturii proletariatului”, concepția despre spion și spionaj nu mai are nimic în comun cu cea din România Vechiului Regat. Astfel, nu se mai făcea nici o deosebire între siguranța internă și cea externă, o explicație constând și în faptul că societățile comuniste sunt în special de tip politico-militar, opunându-se societăților industriale¹⁸, deși primele, cel puțin declarativ, se pronunță pentru modernizare și depășirea decalajelor ce le separă în raport cu țările capitaliste. Spionul este așadar, inamicul declarat al statului comunist: în raportul prezentat la congresul de unificare a partidului comunist cu cel social-democrat din februarie 1948,

¹⁶ *Codul Penal Carol al II-lea din 18 martie 1936 cu modificările din 24 septembrie 1938*, Editura Ziarului Universul, București, 1938, p.63.

¹⁷ *Ibidem*, p.20.

¹⁸ Raymond Aron, *Classe sociale, classe politique, classe dirigeante*, în Pierre Birnbaum, François Chazel, *Sociologie politique*, tome I, Librairie Armand Colin, Paris, 1971, p.126. Deosebirea dintre cele două societăți pornea de la o celebră parabolă a lui Saint-Simon care spunea că, într-o societate industrială, dacă printr-o catastrofă ar fi eliminată elita conducătoare - diplomații, consilierii de stat, miniștrii, parlamentarii, generalii - societatea nu ar avea de suferit într-un mod cu totul excepțional, deoarece aceeași cantitate de bogății vor fi produse, iar condițiile de viață ale cetățenilor nu vor fi afectate, spre deosebire de situația în care bancherii, industriașii, inginerii, tehnicienii ar dispărea.

Gheorghe Gheorghiu-Dej opera o primă delimitare a celor care compuneau „reacțiunea internă”, indicând „legionarii, spionii și diversioniștii” drept „dușmanii democrației românești” față de care poporul trebuie să manifeste „cea mai mare vigilență”¹⁹. Socializare politică evidentă, în contextul unui climat internațional extrem de tensionat, în care tema „patriei în primejdie”, a „cuceririlor poporului amenințate de agresori” îndemna la „vigilență revoluționară”, atrăgând atenția asupra dușmanilor strecurați în interior și puși în „slujba imperialiștilor anglo-americieni”.

Dar nu numai atât. Și asta pentru că prima regulă pe care trebuiau s-o învețe aceste țări era aceea cuprinsă în învățăturile lui Stalin: „pe măsură ce orânduirea socialistă se adâncește, lupta de clasă se ascute”. Cu alte cuvinte, cu cât mai rău cu atât mai bine: cu cât mai mulți inamici demascați, cu atât mai ușor va fi drumul spre socialism. Pentru atingerea acestui scop s-a realizat dinspre U.R.S.S. un adevărat transfer al tehnicilor puterii, în care tehnologia represiunii deținea rolul principal²⁰. La adăpostul Armatei Roșii, noua putere își creează instituții specifice prin care instrumentează represiunea (la 30 august 1948 se creează Direcția Securității Poporului) asupra celor care i se opun sau i s-ar putea opune. Potrivit acestei logici nefaste, orice om care avea o poziție sau opinie contrară ori intra din întâmplare în vizorul acestei instituții era considerat din principiu agent secret, sabotor sau bandit în slujba agenților dușmanului. Astfel, etichetarea vechilor elite politice, militare, intelectuale, profesionale ca „dușmani ai poporului”, „agenți imperialiști, spioni, complotiști” era numai un pas înainte spre izolarea, arestarea, judecarea, condamnarea și, în foarte multe cazuri, lichidarea lor fizică; la adăpostul mitului „cetății asediate” a fost realizată purificarea pe criterii de clasă²¹.

În scurt timp a fost creat și un cadru legislativ care servea intereselor noii puteri. Codul Penal care era în vigoare de la 2 martie 1940 și care a fost modificat și republicat în 1948, aducea numai mici modificări în materie de trădare și spionaj, însă pedepsele erau sensibil crescute, toate infracțiunile cuprinse în articolele 190-194 fiind pedepsite cu munca silnică pe viață²². Principalul instrument al represiunii a fost însă Decretul 199/1950 „pentru sancționarea unor infracțiuni care primejduiesc securitatea statului”. Decretul completa Legea 16/1949 și Codul Penal prin care se

¹⁹ *Cartea Albă a Securității*, vol.II, S.R.I. București, 1994, p.7.

²⁰ Jacques Rupnik, *The other Europe*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1988, p.110.

²¹ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p.60.

²² Victor Papadopol, G.V.Protopopescu, Ilie Stoienescu, *Codul Penal al Republicii Populare Române adnotat*, Editura de Stat, București, 1948, pp.265-266.

pedepseau „a) trădarea de patrie, trecerea în slujba dușmanului și aducerea de prejudicii puterii de stat; b) procurarea și transmiterea către o putere străină sau dușmană a statului, a unor secrete de stat; c) uneltirea împotriva securității interne și externe a R.P.R.”²³. Pentru aceste fapte se aplica pedeapsa capitală, deși în cazul transmiterii de secrete de stat, spre exemplu, nu era definită natura acestor secrete, faptul că prevederea cuprinsă în Decret nu era coroborată cu articolele 190-194 din Codul Penal însemna că datele respective puteau să provină din orice domeniu de activitate. Totodată, pe măsură ce concentrarea resurselor și a deciziilor în mâinile noii puteri se desăvârșea (naționalizarea, declanșarea procesului de industrializare susținută) intervin importante mutații în ceea ce privește tendința secretului de stat de a deveni forma tipică și dominantă a secretului în cadrul regimului comunist.

Instituțiile represiunii sunt cele care depind cel mai mult de autoritatea sovietică, existând în fapt o subordonare directă prin existența consilierilor veniți de la Moscova. Dar, spre deosebire de poliția politică sovietică, secretele pe care Securitatea le deținea nu erau cele referitoare la existența lagărelor de concentrare folosite în lichidarea opozițiilor, și gropile comune pentru ascunderea crimelor. „Un regim totalitar este posibil numai atunci când mari mase de oameni devin de prisos sau pot fi utilizate fără a se atinge însă consecința dezastruoasă a depopulării”²⁴. Datorită acestui fapt, țările din lagărul comunist est-european nu au cunoscut existența de veritabile gulaguri²⁵. Secrete rămân numai acțiunile poliției politice în exercitarea terorii, precum și folosirea argumentului păstrării secretului de stat în menținerea preponderenței în raport cu aparatul de partid și de stat. De pildă, la ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. consacrată prezentării raportului Prezidiului M.A.N. despre activitatea desfășurată de la prima sesiune până la 1 iulie 1953, Petru Groza, președintele Prezidiului M.A.N. făcea următoarea constatare: „Am primit plângeri că cetățenii sunt ridicați de către Securitate fără a se spune familiei motivele (...). De multe ori nu pot să răspund petiționarilor, pentru că nu primesc răspuns de la Securitate luni de zile, și când răspund, răspunsul e laconic. Într-o adresă îmi scriu «fiind secrete de stat, nu pot fi comunicate oricui». Eu rog Biroul Politic să ia măsuri. Nu cer să mi se explice amănunte ale unei cercetări, dar poate să-mi spună că este reținut pentru cercetări, pentru crime împotriva statului sau pentru alte motive. Am

²³ Publicat în Buletinul Oficial al R.P.R. nr.68/12 august 1950.

²⁴ Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Editura Humanitas, București, 1994, p.411.

²⁵ Martin Malia, *Nazisme et communisme: réflexion sur une comparaison*, în „Commentaire” nr.99, Automne 2002, pp.633-645.

avut și o scrisoare unde îmi scrie mie: «Nu putem divulga». Înseamnă că s-au suprapus Prezidiului»²⁶.

Existența acestor practici conspirative în relațiile cu aparatul de partid și cu unele instituții ale statului, credința că trebuie să aibă un statut aparte, decurgea din sarcinile pe care conducerea de partid le stabilise organelor de securitate în instrumentarea politicii represive. În primul interval scurs de la preluarea puterii și până la moartea lui Stalin elita a folosit ca argumente pentru declanșarea represiunii „pericolul reacțiunii interne”, realitățile războiului rece precum și fragilitatea propriului regim și a instituțiilor sale. După monopolizarea puterii și distrugerea vechii elite, dezlănțuirea unei noi campanii represive are un caracter preventiv, respectiv evitarea unei revolte similare celei de la Budapesta. Semnele declanșării noii campanii represive se întrevăd la scurt timp după restabilirea controlului comuniștilor maghiari asupra Budapestei. Astfel, într-un raport despre sarcinile pe care trebuia să le aibă organele Ministerului de Interne „pentru demascarea agenturii spionajului imperialist în frunte cu cel american, englez și francez, pentru descoperirea inspiratorilor și organizatorilor a tot felul de crime și comploturi”²⁷, Alexandru Drăghici atrăgea atenția asupra faptului că „fiind scoși din fâgașul lor, elementele contrarevoluționare s-au împrăștiat prin fabrici și uzine, prin instituții și organizații comerciale, prin întreprinderi de transport feroviar și pe apă, prin gospodăriile agricole colective și gospodăriile agricole de stat, încercând să se camufleze sub masca de funcționari, muncitori și țărani”²⁸. Cu alte cuvinte, se relua teza din perioada stalinistă că spionul se poate camufla sub mai multe chipuri, de aici decurgând și nevoia unei vigilențe sporite din partea cetățenilor. De altfel, apelul la Stalin este și explicit, Drăghici citând una din lucrările acestuia, *Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea trokistilor și altor fâțarnici*, în care se arăta că „spionii și sabotorii de multe ori se ploconesc în fața oamenilor noștri și îi linguesc cu scopul de

²⁶ A.M.R., fond Microfilme, rola AS₁-407, c.765. De fapt, poziția autonomă a Securității față de organele de partid și superioritatea afișată mai ales în teritoriu, într-o adevărată competiție între activiștii și securiștii locali, a creat uneori situații tensionate, însă rareori acestea au atins forme grave. Așa cum reiese și din cuvântarea pe care a ținut-o la ședința cu directorii Regiunilor de Securitate și Miliție la 16 noiembrie 1952, Alexandru Drăghici nu pune problema unei Securități care s-ar împotrivi directivelor partidului, ci doar a câștigării unei independențe operaționale față de amestecul partidului în activități care trebuiau să rămână confidențiale. Faptul că la Plenara din 22-25 aprilie 1968 i s-a reproșat tocmai această „independență” față de partid ținea de un joc politic prin care, față de abuzurile din trecut scoase la iveală, partidul să rămână curat, iar singura parte incriminată să fie acel segment din Securitate credincios lui Alexandru Drăghici. (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Editura Polirom, Iași, 2002, doc.17, nota 391, p.260).

²⁷ A.C.N.S.A.S. fond Documentar, dosar nr.91, f.102.

²⁸ Ibidem, f.114.

a căpăta încrederea lor”. Folosindu-se de această teză a lui Stalin, Drăghici sublinia că „uneori aceste elemente contrarevoluționare, folosindu-se de neglijența și atitudinea de gură cască a unor tovarăși ce au acces la documentele secrete, au posibilitatea să vadă aceste documente secrete și chiar să le sustragă și să le folosească în scopurile lor dușmănoase.”²⁹

Reluarea vechilor slogane se face și la nivelul elitei politice. Într-un discurs din aprilie 1958, Gheorghiu-Dej afirma că „lupta de clasă nu a dispărut” și făcea apel la vigilență împotriva „dușmanilor regimului de democrație populară” și a „rămășițelor fostelor grupări reacționare și fasciste”, iar prioritatea supunerii populației face să crească rolul organelor represive în dauna elementului politic³⁰. De asemenea, se înăsprește și cadrul juridic, Decretul 318/1958 pentru modificarea Codului Penal și al Codului de procedură penală, traducând în opinia politologului Ghiță Ionescu „preocuparea regimului față de comportamentul politic al populației și de posibilitatea ca aceasta să-și arate nemulțumirea mai deschis decât până atunci”³¹. Decretul modifica pedepsele cuprinse în articolele 190-194 al.1 de la „muncă silnică pe viață” în „pedeapsa cu moartea”, introducând și două noi alineate la art.194 în care se menționa că fapta cetățeanului român sau al unui cetățean străin care procură sau transmite „documente sau informații, care deși nu constituie secrete de stat nu sunt destinate publicității, se pedepsesc cu muncă silnică de la 15-25 ani și confiscarea averii”³².

Represiunea atinge însă și conducerea partidului. Schisma lui Tito a jucat pentru țările din Estul Europei același rol ca și asasinarea lui Kirov pentru U.R.S.S.³³. Două sunt obiectivele vizate de Stalin: eliminarea din partidele comuniste ale acestor țări a primei generații de comuniști, constituită din idealști, oameni de acțiune și combatanți în favoarea unei generații de administratori aserviți și fideli, precum și agitarea spectrului unei acțiuni de subminare din partea serviciilor secrete americane pentru legitimarea infernalei presiuni exercitată asupra întregului bloc comunist³⁴. Rațiunile pentru care în România nu au fost organizate procese de acest tip sunt în

²⁹ Ibidem, f.116.

³⁰ Stelian Tănase, *op. cit.*, p.157.

³¹ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994, p.326.

³² Textul Decretului a fost publicat în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române nr.27/21 iulie 1958.

³³ Francois Fejtő, *Histoire des démocraties populaire*, Éditions Le Seuil, Paris, 1952, p.246.

³⁴ Christian Duplan, Vincent Giret, *Viața în roșu. Pionierii, Varșovia, Praga, Budapesta, București, 1944-1968*, Editura Nemira, București, 1997, p.105.

opinia unor cercetători următoarele: în cazul sovieticilor, este posibil ca situația neconsolidată a conducerii de la București să fi constituit rațiunea amânării și apoi a anulării sale după moartea lui Stalin și executarea lui Beria. Pentru conducerea comunistă de la București, este plauzibil de asemenea ca experiența proceselor de la Moscova, când prima gardă de militanți comuniști a fost decimată, să fi îndemnat la prudență³⁵, acuzațiile de „agent al siguranței burghezo-moșierești (tema trădătorului strecurat în rândurile partidului) și „transmiterea serviciilor de spionaj american și englez, după 23 august 1944, de informații cu caracter secret privind securitatea statului” (tema înaltei trădări) fiind folosite de Gheorghe Gheorghiu-Dej în arestarea lui Lucrețiu Pătrășcanu³⁶ și apoi a urgentării execuției acestuia, pentru eliminarea ultimului rival serios capabil să-i amenințe poziția în conducerea partidului, sau în discreditarea Anei Pauker³⁷.

Inamicii interni: studii de caz

La 12 mai 1945, îngrijorat de refuzul sovieticilor de a coopera cu aliații lor în probleme de interes comun, primul-ministru britanic Churchill i-a telegrafiat președintelui american Truman, informându-l că „a fost trasă o cortină de fier în fața aliaților vestici”. La Conferința de la Postdam, Churchill a folosit o altă variantă a metaforei sale când a protestat pe lângă Stalin pentru faptul că sovieticii împrejmuiseră „cu un gard de fier” misiunea britanică din România. Expresia și-a început cariera la 5 martie 1946, odată cu discursul ținut de omul politic britanic în Statele Unite, la Fulton, Missouri: „De la Stettin, de pe coasta Balticii, până la Triest,

³⁵ Stelian Tănase, *op. cit.*, p.53.

³⁶ În cuvântarea ținută în cadrul adunării activului de bază al Consiliului Securității Statului din 3-4 mai 1968, secretarul C.C. al P.C.R. Vaile Patilineț declara: „Până și soția lui Pătrășcanu, Elena Pătrășcanu, a fost martoră, care n-a spus altceva decât că soțul ei i-a povestit multe probleme în legătură cu Uniunea Sovietică. Că n-ar fi Buharin și alții dușmani și că n-ar fi ăștia chiar spioni ai imperialismului american și diverse asemenea chestii. Ca pe urmă să fie și ea acuzată tocmai pentru că a devenit «complicea» lui Pătrășcanu” (Camelia Ivan Duică, 1968: *Securitatea la „judecata” partidului*, în „Dosarele Istoriei” nr.7 (83)/2003, pp.22-27. Să fie această credință despre procesele staliniste a liderului român cheia înțelegerii măcar a arestării sale?

³⁷ Referindu-se la Ana Pauker, în aceeași cuvântare, Patilineț afirma: „Comisia de Partid, în 1954, a prezentat Biroului Politic concluziile în legătură cu Ana Pauker, că a întârziat cu statutul, că a avut o serie de elemente în minister și cele patru acuzații politice care i s-au adus. În referatul prezentat s-a arătat că, casa lui Pauker Ana este frecventată de Emil Pauker și de Rabinson (Zalman Rabinsohn). Mi-se pare fratele ei, iar Emil Pauker era cumnatul, după Marcel Pauker. Drăghici Alexandru, spre deosebire de toți ceilalți membri ai Biroului Politic, care în parte atunci au fost de acord, în parte nu, a luat cuvântul și a spus: «Eu cer să se modifice textul referatului și să se sublinieze că serviciile de spionaj englez și american, prin intermediul lui Pauker Emil și Rabinson, care vizitau frecvent casa lui Ana Pauker, au pus mâna pe multe și mari secrete de partid și de stat». Comisia de Partid a făcut atunci convenita modificare la indicația și cererea lui Drăghici, fără să aibă un material, să existe undeva” (*Ibidem*).

de pe coasta Adriaticii o cortină de fier a coborât tăind în două continentul”³⁸. Și noi nu știm ce se întâmplă în spatele ei, acesta era mesajul ascuns. Ca urmare, mii de fugari din Est au fost chestionați pentru a se obține informații oricât de mici despre drumuri, uzine sau planuri ale orașelor. Informațiile erau confruntate cu cele obținute la fața locului, deși din acest punct de vedere nu se puteau obține rezultate notabile. Specialiști ai activității serviciilor secrete recunosc faptul că în statele polițienești unde fiecare individ se află sub supravegherea permanentă a vecinilor sau chiar a membrilor familiei, într-un climat de suspiciune permanentă, posibilitatea stabilirii unei recrutări din partea unui serviciu de informații advers este mult îngreunată. Dacă se realizează un contact, acesta trebuie făcut în cel mai natural mod cu putință pentru a nu atrage atenția serviciului de securitate, nici a țintei înseși; prin urmare, abordarea trebuie să se facă cu infinite precauții ceea ce crește riscul descoperirii³⁹. Cu toate acestea, datorită credinței că S.U.A. și Occidentul nu vor abandona Europa de Est în mâinile sovieticilor, mulți oameni din aceste țări și-au riscat propria libertate și pe cea a familiilor lor, deși unii știau că vor fi acuzați de propriile regimuri de spionaj. Operațiunile derulate în vederea culegerii unor informații din acei ani au stat sub semnul improvizăției, în special prin conversații cu diferiți cetățeni întâlniți în deplasările occidentalilor în aceste țări, valoarea acestora nedepășind caracterul unor simple zvonuri, dorințe luate drept realitate, sau estimări aproximative⁴⁰, dar aveau darul de a leza imaginea pe care regimurile comuniste se străduiau să și-o construiască. Cele două procese de spionaj pe care le prezentăm mai jos sunt asemănătoare în privința condițiilor în care au fost organizate de către puterea

³⁸ Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p.3.

³⁹ Gérard Desmaretz, *op. cit.*, p.58.

⁴⁰ Scriitorul John Le Carré, care timp de mai mulți ani a lucrat în cadrul British Foreign Service descrie într-unul din romanele sale o scenă în care profesorul Teodor, un emigrant care lucra pentru secția maghiară a postului de radio Europa Liberă, descifra o serie de mesaje primite de la contactele pe care le realizase în Ungaria. După ce conținutul scrisorilor a fost tratat pentru a obține mesajele scrise cu cerneală simpatică, profesorul s-a așezat la mașina de scris pentru a-și redacta raportul. Observându-i mișcările, ofițerul său de legătură din serviciul secret britanic, nu s-a putut abține să nu remarce: „se prezice scăderea cantităților de minereu și energie pentru noile industrii...fixarea unor cote pentru bauxită din minele din munții Bakony...conținut slab de metal în minereul de fier recent extras din regiunea Miskolc...estimarea recoltelor de porumb și sfeclă de zahăr din altă regiune...date neconfirmate în legătură cu un plan cincinal care urma să dinamizeze rețeaua de căi ferate a țării...acțiuni ostile împotriva activiștilor de partid la Sopron...Parcă-i vedeam pe analiștii de la Etajul Trei căscând în timp ce studiau asemenea rapoarte plictisitoare. Mi-am amintit cum se lăuda Toby că Teodor se arăta interesat doar de informații de primă mână. Dacă aceste informații erau de mâna întâi, cum dracu’ arătau cele de mâna a doua?” (John Le Carré, *Tainicul Pelerin*, Editura Elit Comentator, București, 1994, p.184).

comunistă: climatul internațional extrem de tensionat, de exacerbare a războiului rece, și au la bază aceeași logică nefastă la care ne-am referit.

Primul caz pe care-l aducem în atenție este cel al lui Petre Toma Ghițulescu. Născut la 19 iunie 1902, la Giurgiu, de profesie inginer de mine, în perioada interbelică a fost administrator delegat al societății miniere „Mica”, precum și director general al Societății franceze de mine de aur din Transilvania., iar în timpul regimului politic al mareșalului Antonescu a îndeplinit funcția de subsecretar de stat. În 1945, presimțind vremurile ce aveau să vină, și-a procurat acte false pe numele Petre Gheorghe și Tudor Ciobanu cu ajutorul comisarului Ionescu și a plutonierului Munteanu de la circa a VIII-a de poliție din capitală. Precauție utilă, deoarece, în octombrie 1948, a fost dat în urmărire pentru activitatea din timpul guvernării antonesciene, iar în 1949 a fost condamnat în lipsă la 5 ani închisoare corecțională, pentru crime de dezastrul țării. Între timp, în septembrie 1948, l-a întâlnit pe atașatul militar francez la București, Serge Parisot⁴¹ (după arestare a fost acuzat că a fost recrutat de către acesta) cu care a fixat și modalitatea întâlnirilor ulterioare în urma unor telefoane convenționale și utilizând numele conspirative de „Pierre”, „Ionel”, „Andrei” și „Țurlea”. În decurs de o lună de la data primei întrevederi, a avut circa zece întâlniri cu respectivul atașat, cu care ocazie i-a furnizat informații cu privire la situația din industria minieră în momentul naționalizării, despre starea echipamentului respectivei industrii la acea dată, informații asupra industriei extractive, în sectoarele aur, argint, plumb, cupru, zinc, cărbune și a producției unor uzine din Ardeal în momentul naționalizării, dar și relatări pe care le-a cules despre starea de spirit a populației, despre unele concentrări de trupe din țară sau informații despre cauzele exploziei petrecute în acel an la Copșa Mică, afirmând că este opera rezistenței anticomuniste. După aceste întâlniri, împreună cu Serge Parisot au stabilit ca viitoarele contacte să se realizeze prin corespondență, primind cerneala simpatică și revelatorul respectiv. Simțindu-se din ce în ce mai urmărit, a reușit să mențină legătura cu atașatul militar prin intermediul lui Arlette Coposu, France Marcovici, Avram Tudor și Mihai Tudor. De la atașatul militar a primit în 1950, suma de 60.000

⁴¹ Respectivul atașat militar a mai fost implicat, alături de Leon Ismy, funcționar la Legația Franței și Lucien Bassy Thybaudet, secretar al Misiunii Franceze din România, în procesul înscenat, la 19 octombrie 1950, „grupului de spioni și trădători aflați în slujba Legației Franței”. Dumitru Matei, Romulad Druszes, Gheorghe Brașoveanu și Alexandru Olteanu au fost acuzați pentru faptul că „au dus în țara noastră o acțiune criminală de spionaj, culegând informații economice, politice și militare, sub conducerea unor persoane oficiale de la Legația Franței din București”. S-a făcut, de asemenea, referire la implicarea Nunciaturii Apostolice în acest caz. (A.M.R., fond Microfilme, rola AS₁-2035, c.858).

lei în vederea trecerii frauduloase a frontierei, la 17 iulie 1950 a fost arestat de organele M.A.I.⁴². Pe baza dispozițiilor art. 184 și 190 Cod Penal, prin Sentința nr.989/1950 a Tribunalului Militar București a fost condamnat la muncă silnică pe viață.⁴³

Următorul caz supus atenției este cel al lui Ion Vorvoreanu⁴⁴. Născut la 12 aprilie 1921 la Craiova, Vorvoreanu a fost în perioada 15 mai-septembrie 1945, ofițer de legătură pe lângă Misiunea Militară Britanică din Comisia Aliată de Control, iar din septembrie 1947 până în martie 1950, dactilograf translator la Oficiul de Presă Britanic. În perioada în care a lucrat la misiunea militară britanică l-a cunoscut pe șeful secției militare, generalul Greer, la cererea căruia a tradus în limba engleză o schemă de organizare a unui regiment de infanterie, o notă informativă care cuprindea date în legătură cu navigația de pe Dunăre și despre confiscarea de către autoritățile sovietice a unui număr de 10-14 vase fluviale austriece, comentarii asupra acțiunilor de împiedicare a puterilor apusene de a participa la controlul navigației pe Dunăre, precum și un memoriu al fostului avocat Istrate Micescu în care se demonstra că guvernul Groza nu ar fi legal. Pe lângă aceste traduceri, el i-a mai furnizat lui Greer și alte informații culese din conversațiile cu diverși țărani veniți să-și desfacă produsele la piață sau cu alți cetățeni întâlniți, referitoare la rezultatele reformei agrare, despre trupele sovietice din București și existența unui lagăr de prizonieri din U.R.S.S. Alte informații pe care i le-a procurat lui Greer au fost reprezentate de numerele de înmatriculare ale unor mașini sovietice, semnele distinctive de pe uniforme soldaților sovietici, pe care le culegea ocazional pe stradă, dar și, lucru stabilit mai târziu după arestare în cadrul anchetei, un dispozitiv al apărării antiaeriene a orașelor București și Ploiești. Cu puțin timp înainte de plecarea lui Greer, sarcinile acestuia au fost preluate de căpitanul Kinghardt care a obținut de la Vorvoreanu date privitoare la compunerea regimentului din București, numărul de companii, cu ce armament este dotat și o estimare a numărului de ostași ai regimentului, procurate din conversațiile purtate cu ostașii din garda misiunii militare britanice. Din august 1947, Vorvoreanu a lucrat cu colonelul Turner căruia i-a procurat informații cu privire la nemulțumirile unor salariați de la I.T.B. cauzate de puterea de cumpărare a salariilor după

⁴² *Notă din 16 ian.1959 cuprinzând materialul rezultat din verificările efectuate în evidențele Serviciului „C” asupra numitului Ghițulescu Petre Toma (A.M.R., fond Microfilme, rola AS₂-127, c.358).*

⁴³ *Ibidem, c.351.*

⁴⁴ Mulțumim și pe această cale colegei Raluca Spiridon pentru semnalarea existenței documentelor privitoare la Ion Vorvoreanu.

stabilizarea monetară din 1947, despre alte nemulțumiri ale unor țărani privitoare la predarea cotelor și formarea gospodăriilor agricole colective, situația recoltelor din regiunea București, precum și niște numere de mașini sovietice pe care le văzuse la Constanța⁴⁵. Totodată, Vorvoreanu a mai însoțit în deplasările prin țară pe maiorul Schirlaw și pe consulul Inglessis⁴⁶ sau a întreținut legături cu John Bennet, Marchant, Selwin, Francisc Bennet, Ana Samuelly și Costică Mugur, funcționari ai Oficiului de Presă⁴⁷, iar în vara anului 1948 a fost contactat de Vlad Drăgoescu, șeful unei organizații anticomuniste care i-a cerut să-i facă legătura cu Legația engleză și, cu toate că nu a dat curs cererii, nu a înștiințat nici organele de stat⁴⁸. În martie 1950, probabil din cauza surmenării nervoase pe care o implica această activitate, Vorvoreanu și-a prezentat demisia de la Oficiul de presă. La 26 mai 1954 a fost arestat pentru „furnizare de informații unei puteri imperialiste și tănuirea unei organizații subversive din Craiova”⁴⁹. Prin Sentința nr.46/10 ianuarie 1955, Ion Vorvoreanu a fost condamnat la 10 ani muncă silnică pentru crima de trădare prin necredință⁵⁰.

În recursul înaintat contra sentinței, Vorvoreanu a afirmat că „toate aceste date le-a dat în cadrul însărcinărilor de serviciu pe care le avea conform convenției de armistițiu și că era obligat să dea aceste date”⁵¹ (în acest sens chiar colonelul Vasescu îi spusese „că nu trebuie să uităm că suntem o țară învinsă și că trebuie să facem tot ce vor ei”)⁵². În continuare, Vorvoreanu a încercat să demonteze acuzațiile, arătând că „instanța se mulțumește să afirme că datele furnizate constituiau secrete de stat, fără însă a motiva de ce le consideră secrete de stat și pe care anume dintre informațiuni (sic!) le consideră ca atare.

Spre exemplu, printre faptele pe care instanța mi le pune în sarcină se enumeră și faptul de a fi transmis informațiuni cu privire la rezultatele reformei agrare, la

⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr.138, vol.1, ff.244-245.

⁴⁶ Ibidem, vol.3, f.71.

⁴⁷ John S. Benett i-a urmat în funcție lui Ivor Porter la șefia Oficiului de Presă al Marii Britanii la București, Marchand fiind succesorul lui Bennet. Cei trei au fost implicați în procesul înscenat, la 26 aprilie 1950, „grupului de trădători și spioni de la oficiile de informații ale Legațiilor engleze și americane”. Costică Mugur, Ana Samuelly, Eleonora Bunea-Wied, Liviu Popescu-Nasta și Nora Samuelly au fost acuzați că „au întreprins, cu sprijinul și după directivele unor membri ai Misiunilor și apoi ai Legațiilor anglo-americane, o acțiune de înaltă trădare” (A.M.R., fond Microfilme, rola AS1-2035, c.856-857).

⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr.138, vol. 3, f.72.

⁴⁹ Ibidem, f.74.

⁵⁰ Ibidem, vol.1, f.246.

⁵¹ Ibidem, vol.2, f.7.

⁵² Ibidem, f.8.

situația recoltei din Regiunea București, puterea de cumpărare a salariilor după stabilizarea din 1947, și altele.

Problema de a ști dacă asemenea informațiuni - culese întâmplător de la țărani întâlniți în București, sau de pe stradă - constituie secrete de stat trebuia lămurită de instanță nu printr-o simplă afirmațiune, ci prin arătare într-o motivare explicită a acelor temeuri care o îndrituia să ajungă la această concluzie.”⁵³

Ceea ce acuzatul încerca să demonstreze era faptul că probele care stăteau la baza rechizitoriului erau insuficient argumentate. Astfel, el mai arata că instanța a înglobat traducerile efectuate pentru generalul Greer între secretele de stat transmise de acuzat, faptul că, deși el nu a recunoscut că a procurat schema unui dispozitiv a apărării antiaeriene din București și Ploiești, a fost menționat totuși între faptele reținute în sarcina sa în sentință, dezvăluind și faptul că a fost silit în cursul anchetei să-și inventeze niște foști complici („faptul că l-am ales pe Mânzaru și Stanovici se datorește motivului că știam că Mânzaru C. murise fără să știu însă când și știam că Stanovici a fugit din țară”⁵⁴).

Recursul a fost respins la 16 februarie 1955⁵⁵, motivația fiind aceeași din expunerea motivelor acordării sentinței, și anume faptul că Vorvoreanu a evitat procedura consacrată în domeniu: „informațiile (...) trebuiau să fie transmise la cererea Înalțului Comandament și conform instrucțiunii Comisiunii Aliate de Control și nu conform dorinței unui singur membru sau unei singure misiuni militare, din cadrul Înalțului Comandament Aliat. De asemenea, rezultă că aceste date trebuiau să fie procurate din surse oficiale și nu din discuțiile cu diverși cetățeni sau din informațiile culese de pe stradă”⁵⁶.

„Instanța se mulțumește să afirme că datele furnizate constituiau secrete de stat, fără însă a motiva de ce le consideră ca atare”. Aceasta este cheia înțelegerii proceselor de spionaj prezentate mai sus. Ele nu pot fi catalogate ca acțiuni agresive ale occidentalilor la adresa României care nu puteau să aibă altă reacție decât aceea de apărare, deoarece, în acea perioadă atât pe linie de contraspionaj, cât și în domeniul

⁵³ Ibidem, f.11.

⁵⁴ Ibidem, f.12. De altfel, chiar în cadrul expunerii care a stat la baza sentinței se afirma că „inculpatul în declarația dată, recunoaște faptele care ce i se pun în sarcină, cu excepția dispozitivului de apărare locală antiaeriană a orașului București și Ploiești, pe care arată că nu l-a dat și că a fost numai o invenție a sa, cu ocazia anchetei pentru ca să ducă în eroare organele de anchetă” (În realitate, pentru a opri brutalitățile folosite în smulgerea declarațiilor). *Ibidem*, vol.1, f.245.

⁵⁵ Idem vol.2, f.18.

⁵⁶ Idem, vol.1, f.246 și urm.

contrainformațiilor interne și anchetelor penale, activitatea Securității era orientată pentru a veni în sprijinul unor teze ideologice în special a acelor referitoare la „lupta cu dușmanii poporului din interior și exterior”. În lipsa unor cauze care puteau aduce, în mod real, atingere siguranței și intereselor naționale⁵⁷, s-a recurs la inventarea sau provocarea lor, partidul comunist nefăcând nimic altceva decât să-și creeze în permanență, prin organele de securitate, proprii săi dușmani⁵⁸. Că așa au stat lucrurile, o demonstrează întorsătura în care au evoluat lucrurile în cazul lui Petre Toma Ghițulescu. Acesta a fost trimis în 1956 să lucreze în domeniul sectorului aurifer din cadrul M.A.I. în problemele de geologie generală și geologie subterană, ministerul propunând trei ani mai târziu grațierea sa. „Datorită calificării sale - se arăta în expunerea de motive din proiectul decretului de grațiere - și a lucrărilor științifice pe care le are (ultima sa lucrare de sinteză și de concepție asupra Munților Apuseni fiind foarte apreciată) în cazul în care va fi pus în libertate, aportul său în rezolvarea problemelor geologice legate de zăcămintele noastre metalifere va fi mult mai valoros. În cazul în care va fi grațiat, Ghițulescu Toma urmează a rămâne mai departe în orașul Brad, unde i se va fixa domiciliu obligatoriu și va munci în continuare în problemele sectorului minier ale M.A.I., ca angajat”⁵⁹. Pe lângă descoperirea că un om muncește mai bine în libertate, supravegheată este adevărat, dar așa era situația întregii populații din România acelor ani, motivația acordării grațierii era aceea că „numitul a recunoscut, prin declarația dată în fața organelor de anchetă, faptele săvârșite, declarație pe care a menținut-o aproape în întregime la interogatoriul luat în fața instanței, cu mențiunea că nu a avut cunoștință că lucrează pentru spionajul

⁵⁷ Pe lângă culegerea de informații, ceea ce-i mai interesa în special pe americani era stabilirea de contacte pe teritoriul Uniunii Sovietice și a țărilor din lagărul comunist. Uneori se recrutau specialiști în culegerea de informații, fără a mai fi verificați dacă nu cumva aceștia joacă la mai multe capete. De pildă, atașatul militar suedez la Moscova, colonelul Stig Wennerström, care după ce a fost racolat de C.I.A., a lucrat și pentru K.G.B. reușind performanța de a fi agent dublu, a primit misiunea de a stabili dacă materialul din care era confecționat acoperișurile caselor din Ucraina era din tablă sau din altceva. Motivul pentru care C.I.A. era interesată de acest amănunt se datora faptului că acoperișurile metalice se reflectă pe ecranul radarelor într-un mod tipic, putând servi ca repere în funcție de care, în cazul izbucnirii unui război cu U.R.S.S., aviația americană putea să pregătească atacuri aeriene. Informația a ajuns pe masa ambelor servicii secrete. (V.P. Borovička, *Între C.I.A. și K.G.B. Cazul real al unui agent dublu*, Editura Niculescu S.R.L., București, 1999, p.77). În cazul celor două procese de spionaj prezentate de noi, informațiile privind concentrările de trupe puteau fi catalogate drept secrete de stat. Datele privind producția din unele sectoare industriale erau la data arestării lui Ghițulescu clasificate drept secrete de serviciu, celelalte informații nefăcând decât să lezeze imaginea regimului comunist. Mărturisirile făcute în cadrul anchetei, așa cum o demonstrează cazul Vorvoreanu, trebuie privite însă cu maximă precauție.

⁵⁸ *Cartea Albă a Securității*, vol. III, S.R.I., București, 1995, p.52.

⁵⁹ A.M.R., fond Microfilme, rola AS₂-127, c.353-354.

francez”⁶⁰. Iată că, cel puțin în acest caz, regimul comunist dovedea că este capabil atunci când propriile interese o cereau, să nu-și mai respecte propriile legi. În acest fel, regimul comunist recunoștea indirect că scopul pentru care montase aceste procese ținea mai mult de atingerea unor obiective de natură ideologică, respectiv de creare a unui sistem de gândire și acțiune monolitică și nu datorită gravității faptelor acuzaților⁶¹. De altfel, odată cu oficializarea începutului „restrângerii funcției represive a statului nostru democrat-popular” începută ca rezultat al Congresului al III-lea al P.M.R., din iunie 1960, au urmat și alte eliberări, printre care și cea al lui Ion Vorvoreanu⁶². Astfel, și Ghițulescu, care nu dorea decât să fugă din țară, și Vorvoreanu, care a fost prins într-un mecanism kafkian⁶³, au fost doar victime ale regimului comunist. Pentru alți acuzați, sfârșitul a fost tragic⁶⁴ și măcar în amintirea suferințelor pe care aceștia le-au îndurat, trebuie să arătăm și modul în care se făcea protejarea secretului de stat în acea perioadă.

Organizarea apărării secretului de stat

Pentru România comunistă din perioada lui Dej, imaginea spionului are două laturi: una pentru contracararea activității serviciilor secrete occidentale și alta care derivă din logica nefastă a luptei de clasă. Cele două laturi nu există în stare pură, chiar și în cazul prinderii și judecării unor spioni existând o mare doză din această gestiune polițienească a societății, la care se mai adaugă tensiunile din exacerbarea războiului rece și mentalitatea de „cetate asediată” a regimului. Astfel, în ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 septembrie 1953, Gheorghiu-Dej afirma: „Sunt câteva procese de agenturi imperialiste care urmează să fie terminate. Ancheta este gata, s-au terminat lucrările și urmează să aibă loc procesul. E vorba de agenții ale serviciilor de spionaj francez, american, englez, austriac, al Vaticanului și

⁶⁰ Ibidem, c.361.

⁶¹ Petre Toma Ghițulescu a fost grațiat prin Decretul Prezidiului M.A.N. nr.39/6 februarie 1959. A decedat în 1983, la București.

⁶² Ion Vorvoreanu a fost grațiat prin Decretul Consiliului de Stat nr.482/19 iunie 1962 (A.C.N.S.A.S. fond Penal, dosar nr.138, vol.3, f.52). Prin Decretul Consiliului de Stat nr.180/1963 i-a fost aprobată cererea de renunțare la cetățenia română.

⁶³ Astfel, Vorvoreanu nu avea precizate în scris atribuțiile sale pe lângă misiunea militară britanică, primind însărcinările, în mod verbal, de la șeful său, colonelul Vasescu.

⁶⁴ Conform mărturiei lui Corneliu Coposu, soția sa Arlette „a fost condamnată la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare, făcând 14 ani de pușcărie la Mislea și la Miercurea Ciuc”. A murit în 1965, după ce a fost eliberată „fiind roasă de mizeria pe care a îndurat-o în pușcărie”. (Corneliu Coposu, *Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, Editura Anastasia, București, 1996, pp.113, 246). France Marcovici a murit în detenție, în penitenciarul Mislea, la 6 iunie 1958 (Mihai Pelin, *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică. Dicționar alfabetic*, Editura Elion, București, 2003, p.177). Nu deținem alte date despre celelalte persoane implicate în aceste procese.

francmasoni”⁶⁵. În legătură cu aceștia din urmă, datorită faptului că există foarte multe asemănări între societățile oculte și partidele de tip totalitar, cum ar fi existența unui anumit ritual, liderul comunist se simțea dator să facă următoarea delimitare: „Ne gândim că n-ar fi bine să apară aceștia ca francmasoni, pentru că ei nu pentru francmasonerie au fost arestați, ci pentru muncă de spionaj în favoarea unuia sau altuia din statele imperialiste. N-ar fi nici just întrucât mulți dintre acești francmasoni în străinătate iau parte în comitete de luptă pentru pace”⁶⁶. O altă delimitare se opera și în cazul sioniștilor, deși în cazul acestora, tocmai această trăsătură din activitatea lor le adusesse acuzația de spionaj, Gheorghiu-Dej nefăcând altceva decât să dea o aparență de legalitate: „Mai sunt și unii agenți ai Israelului care au activitate de spionaj în favoarea americanilor, ai Intelligence Service-ului, care vor fi judecați în calitate de agenți ai acestor servicii de spionaj, pentru a nu se da prilej ca și cum am avea ceva cu organizațiile sioniste, sau cu elementele aparținând acestor organizații. N-au decât să se desolidarizeze sioniștii de oamenii aceștia care au făcut spionaj. Noi de unde să știm că ei sunt sioniști, noi am dat peste ei făcând spionaj. În ce măsură statul Israel a încurajat sau nu, asta pot ei să știe mai bine decât noi”⁶⁷.

Fervoarea revoluționară era de asemenea prezentă în epocă. Ca atare, judecarea și stabilirea verdictului în cazul celor învinuiți de spionaj era realizată de membrii Biroului Politic, justiția neavând decât rolul de a pronunța o sentință hotărâtă de alții. Următorul fragment din stenograma ședinței este relevant în acest sens:

„Tov. Gheorghiu-Dej: O parte dintre ei, asupra cărora nu s-au stabilit suficiente dovezi, nu îi vom condamna. Însă propun să se termine cu toate aceste procese. Să fie procese închise, nu publice. Despre unele sau altele-dacă ne convine-putem să scriem, despre unele mai mult, despre altele mai puțin, după importanță.

Tov. Chișinevschi: Se poate da un comunicat, fără să fie cu participare publică.

⁶⁵ A.M.R., fond Microfilme, rola AS₁-408, c.691.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem. După 1944, a început un conflict acut între mișcarea sionistă care avea nevoie de tineretul evreu pentru a construi o patrie a poporului evreu în Eretz Israel și comuniștii care vroiau să folosească acest tineret la realizarea scopurilor lor. Ridicări masive ale sioniștilor au avut loc în principal în 1949 și, mai ales, în 1950. Pe lângă acuzația de spionaj, cei arestați trebuiau să mărturisească și alte „fapte”: că au complotat împotriva regimului, că au indus în eroare populația evreiască ducând-o în Israel, pentru a servi drept carne de tun imperialiștilor, precum și colaborarea cu reacțiunea împotriva clasei muncitoare (A.L. Zissu, *Sioniști sub anchetă. Declarații, confruntări, interogatorii, 10 mai 1951-1 martie 1952*, Editura Edart-FFP, București, 1993, p.263).

Tov. Gheorghiu-Dej: Toți merită pe baza legilor Republicii noastre, să fie împușcați, dar întrucât sunt prea mulți și ar putea să arate a un fel de măcelărie, vom trebui să le administrăm pedepsele la închisoare, numai în cazuri excepționale, în 1-2 cazuri, să fie condamnați la moarte.

Tov. Chișinevschi: Unde e vorba de teroare...

Tov. Gheorghiu-Dej: Nu numai teroare. Sunt unii care au făcut lucruri grozave, au dat inamicului secrete de stat foarte serioase. Deci unii dintre ei trebuie să fie condamnați la moarte. Eu spun că aproape toți merită acest lucru, dar este o masă de oameni, nu poți să-i măcelărești pe toți..

Tov. M. Constantinescu: Pe conducători.

Tov. Borilă: 2-3 în fiecare proces, altfel îi încurajăm.

Tov M: Constantinescu:Cei care au activizat (sic!) și pe alții.

Tov Gheorghiu-Dej: De acord cu propunerea? (Toți tovarășii sunt de acord)⁶⁸.

Apoi, în diferite ședințe cu activul de partid au fost popularizate o serie de acțiuni ce vizau pregătirea contrainformativă a membrilor de partid, precum și semnalarea caracterului nociv pe care le pot lua nerespectarea apărării secretului pentru interesele partidului și ale statului. Astfel, la ședința cu activul C.C. al P.M.R. în legătură cu problema vigilenței politice, revoluționare, din 3 septembrie 1953, la o zi după ședința Biroului Politic, Iosif Chișinevschi, după ce a reamintit că „în Hotărârile Partidului se indică obligativitatea păstrării secretului de partid și de stat” s-a angajat într-o lungă pledoarie pentru respectarea acestor cerințe. Principala motivație era aceea că „orice uitare a unui bilețel, a unui număr de telefon într-un colectiv de muncă de la conducerea partidului, din sediul conducerii partidului, din secții, din organizația de partid până la organizația de bază, este o crimă, pentru că dușmanul folosește orice spărturi pentru a descoperi fire, a afla anumite secrete. Orice pierdere a unui act care câtuși de puțin caracterizează un activist de partid este o trădare, pentru că aceasta ușurează agenturilor de spionaj să studieze caracterul activistului, relațiile sale, legăturile sale cu oamenii, relațiile sale de familie, atitudinea sa față de soție sau a soției față de soț, și jonglând, manevrând și folosind o slăbiciune sau alta să caute să prindă în labele lor murdare, în capcana lor, unii

⁶⁸ A.M.R., fond Microfilme, rola AS₁-408, c.691-692.

oameni slabi de-ai noștri, pentru a-i transforma în trădători, în agenți ai lor”⁶⁹. Acestea erau practicile spionilor de care cetățenii trebuiau să se ferească. Ceea ce Chișinevschi uita să amintească era faptul că aceleași metode pentru realizarea dezbinării erau folosite și de statul comunist în controlarea și spionarea propriilor cetățeni.

În continuare, vicepreședintele Consiliului de Miniștri oferea două cazuri de neglijență în apărarea secretului: „Într-o întreprindere care construia anumite obiective de apărare antiaeriene, a fost găsit seiful cu planuri deschis. Făcându-se cercetări, responsabilul direct al acestei întreprinderi spune: «Ce vă alarmați atâta? A fost deschis un seif, dar planurile sunt toate la locul lor»”⁷⁰. Al doilea exemplu se referea la necesitatea protejării secretului de partid, o aluzie clară la practicile serviciilor secrete. „În unele regiuni, sau chiar și la centru se întâmplă asemenea cazuri: nici mai mult, nici mai puțin, decât într-un sector al Carnetului de Partid și al Statisticii s-au găsit 70 de carnete de partid ridicate de la elementele excluse, 137 dosare ale unor membri de partid care urmează să fie excluși și alte asemenea bazaconii”⁷¹. Într-adevăr, serviciile de spionaj pentru o mai bună acoperire a agenților clandestini lansați într-un teritoriu străin au nevoie de documente de acoperire. Confecționarea acestora se face după documente originale sustrase, numai că în cazul României cel mai sugestiv exemplu nu era cel al vreunui agent occidental, ci al lui Vitali Holostenko, care din 1949 și până în 1953 lucrase în Securitate și primise sarcină să procure documente românești care puteau oferi o acoperire eficientă a ilegalilor din Occident, în caz de deconspirare, ponoasele trăgându-le România.⁷²

Generatoare de suspiciuni era și situarea unor sedii ale unor organizații de partid și de stat în locuri care nu permiteau protejarea secretului. Grigore Răceanu, care deținea la rândul său o funcție în aparatul C.C., semnala următoarea situație:

„Vis-a vis de noi stau americani și englezi. Acest lucru poate să ușureze dușmanului să fotografieze, să aibă evidența persoanelor care vin la secția noastră. La noi vin activiste din străinătate care vor să vorbească cu Secția și nu putem face acest lucru ca să nu dăm chiar toată evidența acestor persoane pe mâna vecinilor. (...) Lângă noi mai este și un sediu al Gospodăriei de Partid și ar trebui să fie luate măsuri

⁶⁹ Ibidem, rola AS₁-1523, c.70.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem, c.71.

⁷² Neagu Cosma, Ion Stănescu, *În anul 1968 a fost programată și invadarea României. Informații inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României*, București, 1999, p. 37.

să fim ori noi evacuați ori ei”⁷³. Posibilitatea scurgerii unor informații care puteau ajunge la serviciile de informații străine dar și la proprii cetățeni constituia o adevărată obsesie pentru conducerea partidului. Astfel, Petre Lupu, șeful Direcției Treburilor a C.C. al P.M.R., atrăgea atenția: „Deci trebuie atenție și cu hârtiile, cu cheile, cu gura. După voce cunosc de la Secția de Propagandă o serie de tovarăși care vorbesc la telefon, mai ales pe tovarășa Rogojinschi. Cred că este comoditate, că se poate închide ferestrele când se vorbește la telefon. (...) Se țipă foarte tare și li-e cald cu geamurile închise. Când vorbesc la telefon să le închidă, sau să meargă în altă cameră de unde nu se aude”⁷⁴. (...) Faptul că unele informații ajungeau în afara țării a fost pus în discuție de Leonte Răutu, șeful secției de propagandă și agitație a C.C. al P.M.R.: „De pildă, la noi a fost o adunare mai largă în acest sediu, unde au fost invitați tovarăși care lucrează în aparat și din afară, tovarăși de la diferite instituții cu care avem de-a face. S-au discutat o serie de probleme politice. N-au trecut nici 10 zile, și un post de radio străin, într-o emisiune pe care a făcut-o, a redat că cutare persoană, la o adunare, a spus cutare lucru, care s-a spus aici în sediu. Noi până acum n-am putut stabili de unde a provenit acest lucru”⁷⁵.

O altă problemă era și efectuarea controalelor pentru verificarea apărării secretului. Grigore Răceanu amintea că „tovarășii din toate Secțiile nu fac suficient în aplicarea dispozițiilor C.C., să controleze pe teren felul cum se apără secretul de partid în regiuni, deși s-a dat această sarcină. Controlul nu este suficient pentru că se face numai la 3-4 luni. Eu am găsit la un comitet raional în biroul primului secretar, care era acolo de 4 ani, sub cristal, planul foarte detaliat al orașului respectiv, oraș industrial de mare importanță, cu uzinele și fabricile cutare, cu regimentul cutare, depozitul de muniții cutare, cu un cuvânt cu toate obiectivele militare, industriale. Și cât timp a stat acest plan acolo? Doi ani”⁷⁶.

Necesitatea elaborării unor „instrucțiuni asupra organizării manipulării documentelor secrete și strict secrete din cadrul ministerelor, instituțiilor și întreprinderilor R.P.R.” au determinat Biroul Politic al C.C. al P.M.R. ca, în ședința din 6 martie 1954, să aprobe un proiect de instrucțiuni în acest sens acesta „urmând a fi îmbunătățit cu observațiile ce le vor face în scris tov. Gh. Apostol, Chivu Stoica și Coliu Dumitru”. Proiectul de instrucțiuni astfel îmbunătățit urma să fie citit în ședința

⁷³ A.M.R., fond Microfilme, rola AS₁-1523, c.77.

⁷⁴ Ibidem, c.80.

⁷⁵ Ibidem, c.87.

⁷⁶ Ibidem, c.79.

Consiliului de Miniștri și înmănat miniștrilor după ce era aprobat⁷⁷. Tot la această ședință s-a hotărât ca Alexandru Drăghici și Alexandru Moghioroș, „folosind principiile existente la partid în ce privește păstrarea documentelor secrete”, să întocmească un proiect de hotărâre a Consiliului de Miniștri care urma să prevadă „aprobarea instrucțiunilor asupra organizării manipulării documentelor secrete și strict secrete din cadrul ministerelor, instituțiilor și întreprinderilor, obligația pentru miniștri de a cere avizul M.A.I. atunci când vor să numească funcționari la birourile speciale, sarcina miniștrilor de a elimina din birourile speciale elementele necorespunzătoare din punct de vedere al încrederii politice”⁷⁸. Cu acest prilej, Alexandru Drăghici a primit sarcina să pregătească un raport scris „despre constatările făcute în controlul efectuat de M.A.I. și comisia de partid, cu privire la păstrarea secretului de stat în diferite ministere și instituții”⁷⁹.

Pragmatismul politic are legătură și cu problemele care apar după moartea lui Stalin. Obsesia păstrării cu orice preț a puterii venea în contradicție cu cerințele noii conduceri de la Kremlin, de realizare a destalinizării. Mișcarea de răspuns a conducerii de la București a fost cea de reluare a relațiilor cu Occidentul. Străinii care veneau acum în România nu mai puteau fi priviți ca „agenți ai imperialismului” și expulzați, ci era necesar, dat fiind perioada de destindere, să se colaboreze cu aceștia. Pentru prevenirea divulgării datelor și informațiilor cu caracter secret, puterea comunistă a elaborat mai multe acte normative ce reglementau păstrarea, manipularea și multiplicarea documentelor secrete de stat: Hotărârea Guvernului nr.343/1951, cu privire la înființarea birourilor pentru păstrarea secretului de stat, H.C.M. nr.1489/1951, privind înființarea organelor speciale pentru muncă și mobilizare și economie militară, Decretul 71/1958, cu privire la stabilirea regimului hărților, planurilor, schițelor și documentelor topografice, Decretul 332/1958, care reglementa condițiile de filmare, fotografiere și efectuare a lucrărilor de arte plastice pe teritoriul R.P.R. precum și H.C.M. nr.1269 din 8 septembrie 1958, prin care se aprobau instrucțiunile privind păstrarea, manipularea și multiplicarea documentelor secrete de stat, în cadrul ministerelor, instituțiilor și întreprinderilor din R.P.R.⁸⁰.

Pe baza acestor acte normative, Alexandru Drăghici a aprobat instrucțiunile nr.144 din 10 ianuarie 1959, privind munca organelor M.A.I. pentru păstrarea

⁷⁷ Idem, rola AS₁-408, c.674.

⁷⁸ Ibidem, c.675.

⁷⁹ Ibidem, c.674.

⁸⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.110, f.3.

secretului de stat. Potrivit acestor instrucțiuni, organele de securitate trebuiau să controleze și să îndrume activitatea birourilor pentru păstrarea documentelor secrete de stat, ce fuseseră create în instituțiile și întreprinderile ce lucrau cu asemenea documente; să avizeze persoanele propuse pentru a lucra în birourile de păstrarea documentelor secrete de stat, în organele speciale (cei care se ocupau de producția de apărare), schemele de încadrare a birourilor pentru păstrarea documentelor secrete și nomenclatura funcțiilor care aveau contingentă cu documente și munci ce constituiau secrete de stat; să avizeze persoanele propuse pentru acces la munci și documente secrete, strict secrete și strict secrete de importanță deosebită în conformitate cu prevederile H.C.M. nr.2077/1957; să emită autorizații speciale pentru filmare, fotografiere sau executări de lucrări de artă plastică în obiectivele care prin natura lor reprezentau secrete de stat; să organizeze supravegherea informativă asupra modului cum se respectă reegimul de păstrare și manipulare a documentelor secrete de stat de toate categoriile și urmărirea elementelor suspecte de activitate de spionaj⁸¹.

Pentru îndeplinirea acestor atribuții, organele de securitate efectuau o serie de verificări asupra persoanelor propuse pentru „acces la munci și documente secrete, strict secrete și strict secrete de importanță deosebită”. Verificările se făceau numai asupra persoanei respective, iar în cazul când apăreau suspiciuni asupra unor rude apropiate (frați, surori, soț, soție, copii majori) atunci se verificau și aceștia, procedându-se în același fel. De asemenea, lucrătorul operativ era obligat să obțină copiile tuturor materialelor compromițătoare care apăreau în cursul verificărilor, pentru a-i putea servi la hotărârea ce urma să fie luată în vederea avizării persoanei respective⁸². Nu puteau obține accesul la documente secrete de stat persoanele despre care verificările stabiliseră că desfășuraseră activitate în organizațiile legionare sau alte organizații cu caracter fascist, în diferite partide burgheze, organizații sau asociații cu caracter contrarevoluționar, secte religioase interzise de lege care avuseseră sau continuau să aibă legături cu spioni, trădători de patrie ce se găseau în diferite țări capitaliste, elementelor care s-au bucurat de privilegiile capitalului străin, foști moșiei, chiaburi, precum și a altor exploataatori. Totodată, puteau fi date avize negative și persoanelor care aveau rude apropiate (frați, surori, soț, soție, copii majori) și făceau parte din una din categoriile de „elemente dușmănoase” arătate mai sus, dacă verificările stabiliseră că întreținuseră sau continuau să întrețină legături apropiate cu

⁸¹ Ibidem, f.3-4.

⁸² Ibidem, f.4.

aceștia. În situația în care verificările stabiliseră că persoana pentru care se ceruse aviz sau o rudă apropiată a acesteia era urmărită într-o acțiune informativă pentru „activitate contrarevoluționară” sau era semnalată de agentură cu „activitate dușmănoasă”, avizul ce urma să se dea se stabilea de comun acord cu organul care-l urmărea pe cel în cauză. Dacă se stabilea că nu dăuna acțiunii de urmărire a persoanei respective, i se putea da aviz negativ, iar în cazul în care desfășurarea în bune condițiuni a acțiunii implica necesitatea avizului respectiv, se recomanda ca el să fie dat, iar organul care-l urmărea pe cel avizat trebuia să ia toate măsurile necesare prevenirii oricărei încercări a acestuia de a înstrăina secretele cu care venea în contact⁸³.

Instrucțiunile permiteau practic amestecul Securității în toate instituțiile în care funcționau Birouri de Documente Secrete. În exercitarea acestor atribuții, organele M.A.I. aveau ca sarcină „să creeze o agentură capabilă să preîntâmpine transmiterea unor date secrete serviciilor de spionaj imperialiste și să ducă acțiuni informative împotriva tuturor elementelor ce sunt suspecte de activitate de spionaj”. Agentura se recruta „în primul rând, în acele sectoare unde se concentrează cele mai multe documente secrete de stat, pentru a stabili cum sunt respectate prevederile instrucțiunilor aprobate de H.C.M. 1269/1958 și a identifica persoanele care manifestă interes pentru a intra în posesia unor date care n-au nimic comun cu activitatea lor zilnică”⁸⁴.

În cazul disparițiilor actelor și documentelor cu caracter secret de stat, lucrătorul operativ trebuia „să se deplaseze imediat la fața locului și să efectueze cercetări minuțioase”. Conform instrucțiunilor, cercetările nu trebuiau să înceteze „până la găsirea documentului și stabilirea vinovaților”. Persoanele care se făceau vinovate de pierderea, înstrăinarea, sustragerea datelor sau documentelor secrete de stat sau care comiteau sub orice formă abateri de la regulile apărării secretului de stat intrau sub incidența art.190, 191 și 197 din Codul Penal modificate prin Decretul nr.318 din 21 iulie 1958.⁸⁵

Mai erau de asemenea și problemele care decurgeau din preluarea puterii. Asaltul asupra societății românești are loc pentru transformarea acesteia în conformitate cu modelul stalinist. Pentru prima dată conducătorii își dau seama că

⁸³ Ibidem, f.6.

⁸⁴ Ibidem, f.11.

⁸⁵ Ibidem, f.12.

societatea este nu numai mobilizată, ci și paralizată de frică. Revenirea la principiile leniniste clamată în toate țările blocului răsăritean, are darul în mod ironic de aducere aminte a ineficienței aparatului guvernamental sufocat de o birocrație supradimensionată și parazitară. Iar dacă sovieticii îl foloseau pe Gonciarov în realizarea de analogii⁸⁶, pentru comuniștii români ar fi fost bun Caragiale⁸⁷. Pe de altă parte, cultura politică a elitei conducătoare formată în anii ilegalității, prin stabilirea unui contact organizațional cu categoria secretului⁸⁸, a deschis acestuia calea unei proliferări inimaginabile în alte condiții.

Principala problemă era în special modul în care se făcea accesul la documentația tehnică și la activitatea biroului de documente secrete care, potrivit concepției din epocă, trebuia să înlăture „posibilitatea agenților serviciilor de spionaj imperialiste, de a cunoaște și sustrage documente, date sau produse care constituie secrete de stat și pentru organizarea, manipularea și păstrarea acestora în condițiuni cât mai bune”⁸⁹. Astfel, la ședința Consiliului de Miniștri din 3 iunie 1953, Mihai Suder, ministrul Industriei Lemnului, Hârtiei și Celulozei (1952-1953), critica tendințele de secretizare aberantă: „Dacă s-ar putea să se revizuiască ceea ce este secret, pentru că există tendința că totul este secret. Orice funcționar care face un referat de o importanță minimă scrie pe el «secret.». (...) De exemplu biele – manivele, trăgătoare de cizme. Ele sunt puse în planul special, sunt secrete”. Dar, același ministru semnala faptul că o lucrare nu era protejată de privirile celor din afară: „Am fost într-o zi la o fabrică de-a noastră, unde s-au făcut o serie de căruțe, frumos vopsite care încă stau în curtea fabricii. Tov. Ștefănescu spune că nu le ridică pentru că nu are unde să le pună. Acest lucru nu este just, pentru că este o lucrare secretă și ele se pot observa”⁹⁰.

Această situație își avea însă explicația în însuși caracterul regimului comunist. După cum observa Raymond Aron, un regim de tip sovietic în raport cu

⁸⁶ La ședința Biroului Politic din 6 martie 1922, Lenin, exasperat de noua birocrație ce se instaurase, a afirmat: „E de ajuns să privești cum ținem mereu ședințe, cum lucrăm în comisii, ca să poți spune că vechiul Oblomov a rămas, și va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureți, să-l scarmeni și să-l scuturi.” (Citat în F.E.Dzerjinski, *Despre îmbunătățirea muncii aparatului de stat (23 iunie 1926)*, în *Opere Alese*, Editura Politică, București, 1959, p.313).

⁸⁷ Belu Zilber, judecat în procesul Pătrășcanu, într-o lucrare semnată cu pseudonim face următoarea remarcă: „socialismul în România trebuie să poarte pecetea lui I.V.Stalin și Ion Luca Caragiale” (Andrei Șerbulescu, *Monarhia de drept dialectic*, Editura Humanitas, București, 1991, p.39).

⁸⁸ István Király V., *op. cit.*, p.77.

⁸⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.110, f.3.

⁹⁰ Florian Banu, *Secretul de stat în România Populară sau despre societatea ermetică*, în „Dosarele Istoriei”, nr.10 (86)/2003, pp. 52-54.

unul de tip occidental, prezintă două caracteristici majore. Regimul de tip sovietic tindea să stabilească o confuzie între societate și stat, în timp ce modernitatea crea sau accentua această distincție, diferențiind funcțiile politice de alte organizații profesionale sau politice care erau independente unele față de altele și legitim rivale. În timp ce în Estul Europei gestionarii muncii colective erau, de la activitatea din cadrul întreprinderii și până la instituția care se ocupa cu elaborarea planului dependenți de stat, accentuându-se astfel birocrația, în Vest acești gestionari erau formați din mai multe categorii (proprietari, manageri, funcționari de stat)⁹¹. Această deosebire de optică în privința organizării muncii a făcut diferența, ducând în final la falimentul regimului de tip comunist pe care nici un fel de secretizare sau închidere a societății în fața unei libere comunicări cu Occidentul nu putea să-l salveze.

Publicat în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, volumul III, 2004, pp. 117-138.

⁹¹Raymond Aron, *op. cit.*, p.137. Prin birocratie se înțelege orice structură din cadrul unei organizații care îndeplinește funcția de coordonare a activităților și de control al executaților. Ne fiind independente una față de alta, relațiile dintre cele două funcții depind de contextul politic general, de structura politică proprie la un moment dat unei națiuni. Prin contrast, birocratia socialistă va accentua în primul rând funcția de control. Controlul executaților devine extrem de important, coordonarea activităților apărând ca o consecință a acestuia. Cu alte cuvinte, coordonarea are loc prin control, devenind adesea sinonimă cu el. (Pentru detalii, vezi David Beetham, *Birocrația*, Editura Du Style, București, 1998).